

in želé pokončati ošabnika. Ne le žive stvari, temuč cela zemlja s svojimi strašnimi močmi mu je sovražna. Tù ga čaka moker grob v globočini morja; saj revež ne vé, ali se ne bo morju poljubilo, njega, ki se mu je zaupno izročil, vreči iz svojega herba v globočino. Tam na stermini je pripravljena teživna moč vsaki trenutek, kadar bi ga nepazljivega našla, potegniti v prepad. Še celó zemlja, katero samo si terdno mislimo, se strese pod njegovimi nogami, kadar se ji poljubi, in požrè cele mesta z vsem, kar v njih leze in grede. Tù se mu je bati strupenih rastlin, tam divjih žival. To ti je prav gospodar! — Nobena stvar se ne zmeni za-nj, kakor da bi ga ne bilo. Kakor vse živali, se mora tudi on bojevati za potrebni živež. Živali zamorejo le živeti, če druge životnice morijo; je li mogoče človeku drugače delati? Ima tedaj človek kaj predstva pred drugimi stvarmi?

A.: Ima ga, dragi! ima ga. Njegovo veliko predstvo pred drugimi stvarmi — saj ti tega ni treba še le dokazovati — je njegov duh in njegov um, s katerim on gospoduje natoro. Le en sam izgled mi pripusti, prijatelj! Lev v svoji divjosti ni prijatelj človeku, pa divjašnice gospodar gré brez nevarnosti v levovo kletko, ker žertna stvar se boji njegovega pogleda. Oči človeške ukroté divje živali, ker v njih se lesketá duh — človeško predstvo pred drugimi živali. Duh in um človeški vladata čez živali. Pa tudi vse mertve natorne moči gospodari človek. Se vé da jih ne more preobračati po svoji volji in ž njimi delati kakor trinog s svojimi podložni. Pa rabiti jih vendar more, da njegove namene spolnujejo in tedaj jih zamore v svoj prid obračati. In kolikor bolje pozná natorne moči, toliko mogočniji vlada čez-nje in toliko večje je blagostanje njegovo. Telegraf ali daljnopis, kateri njegove misli v enem trenutku (sekundi) 61.000 avstrijskih milj deleč nesti more, — hlapón in parobrod, ki naglo naglo nosita od kraja do kraja dela človeške, ktere si je on vsled njegove vlade čez natoro pridobil, ti pričajo najbolje veljavo človeškega uma, tedaj njegovo predstvo in vladarstvo čez naravo. Da so daljni kraji si sosedni, da ni skorej nikamor več deleč, to je storil človek s svojim umom. Mislim, da si že prepričan svoje krive misli.

B.: Kar mi tukaj praviš, sam vém, pa vendar ne boš terdil, da bi bilo vse zavolj človeka stvarjeno?

A.: Se vé da je Gospod nebes in zemlje z marsiktero stvarjo gotovo višje namene imel, kakor stvariti le sužnje človeške. Saj tudi človek mora služiti občinstvu in pripomoči, da se potrebni red v stvarjenji ohrani. Odkar smo prepričani, da ne stoji zemlja v sredi sveta, in da se ne sučejo vsi drugi veliki svetovi krog naše pičice, smo tudi prepričani, da ne služi brezštevilna množica svetov, veliko večjih od naše zemlje, le nji, ki je proti celemu svetu manja, ko kapljica v morji. Svitlo solnce ni le zatega voljo na nebu, da bi le nam delalo dan in s svojo gorkoto izklicavalo iz mertve zemlje mnogoverstno življenje; blede mesec in brezštevilne zvezde se ne valijo le zato po neizmernem prostoru, da bi le nam razsvetljevali noč in nam služili v snovo praznih vraž. Mi slabotne stvarice ne smemo ošabno misliti, da le nam na naši pičici služi vès neizmerni svet. Tedaj ne segajmo ne na to ne na uno stran predeleč! Ne tajimo svojega predstva pred drugimi stvarmi, pa ne povzdigujejo se tudi v svoji ošabnosti previsoko; saj so zvezdogledi že zdavnej zemljo iz vladavnega sedeža, ktere ga si je bila prisvojila, vergli med drugo množino potovajočih svetov.

B.: Da vès svet ni zavolj nas, si mojih misel, pa mislim, da si tudi prepričan, da še naša zemlja ni samo zavolj človeka stvarjena? Pomisli le, da ni povsod na zemlji bilo ljudi in jih še sedaj ni. Čemu tedaj toliko stvari, kterih rabiti človek ni mogel in na mnogih krajih še zdaj ne more? Dolgo, dolgo časa se je valila zemlja po več krajih brez živih stvari. Potem so se prikazale na njej živali in rastline. Čez dolgo časa njih življenja so se morale vmakniti popolnšim stvarjem, ktere so na njih mesto stopile. Tako

se je godilo, dokler se ni človek razširil po svetu. Čemu to, če je vse le zavolj človeka stvarjeno?

A.: Ljubi prijatelj, da je človek v stanu natorne moči v svoj prid obračati, sem ti že povedal. Kar pa tvoje zaduje mnenje zadene, pa le pomisli, da tudi ta dolgi čas zgodovine zemeljske ni brez prida za človeka. V tem dolgem času so se naredile tla, na kterih se zdaj snuje človeška zgodovina. Ako bi v tistem davnem času, ko še nobena čveteronogata žival ni zamogla živeti na zemlji, ne bilo rastlinstvo tako bogato in čversto in ako bi se ne bilo nakupičilo v velikih kupih, kjer ga je blato zasulo, in ako bi se ne bilo po tebi dobro znanih kemiških postavah spremenilo v premog, kaj bi zdaj počeli ljudje? Kje bi bilo obertništvo? Le pomisli, da Angležko mora pripisovati svoje blagostanje le premogu, ktere ga ima v tako obilni meri. Pa tudi se kaže celi dolgi čas zemeljske zgodovine občudljivi red med vsemi stvarmi. Vse ima namen, občinstvu služiti. Izderi ud iz verige in raztergala se bo. Vzemi le eno samo stvar iz stvarjenja in občudljivi red se bo zgrudil v neredovnost. Vse stvari so potrebne za občinstvo, akoravno je ta ali una stvar ti ali uni nevarna in neprijetna; prid posameznega se mora ukloniti pridu občinstva.

Kadar preti nevarnost domačii, vladar ne bo poslušal jokanja vsake matere, ktere sin se mora podati v vojsko, ker bi potem nobenega vojaka ne dobil in domovino sovražniku v roke dati mogel; ampak če on hoče domovino nevarnosti rešiti, mora marsiktere ljubljence žalovajočih mater darovati v smert, da zamore občinstvo, domovino, rešiti.

Gotovo si se že prepričal, ljubi prijatelj, da mnogo veselja in zadovoljnosti vzrokuje človeku, če najde, da so vse stvari med sabo v tesni zvezi, da nobena ni preveč, nobena premalo, nobena brez posebnih namenov in dobrotljivih nasledkov za občinstvo. Naj bo slinasti červ ali orjaški slon, — vsaka stvar mora, se vé da brez svoje vednosti, po svojem pripomoči, da se vse po redu godí. Na prvi pogled se nam zdí sicer, kakor da bi bile brezštevilne živali z mnogoverstnimi rastlinami, od kterih še živé, brez posebnega reda skupej zmetane; pa po natančnejši preiskavi se lahko prepričamo, da povsod vlada red in občeveljavne postave, ki jih je dal Stvarnik celemu svetu. Sicer vidimo, da se močnejši od šibkejšega živi, da le močnejši pravico ima; pa vendar tudi močnejšega zmaga in slabšega pogin služita namenom vredovavne roke. Pri vsem tem se pa nobeni stvari ne krati samostalnost in veselje, ktero uživati je pripravna po svojih dušnih in telesnih lastnostih. Samo človek si zamore sam namene snovati, prostovoljno voliti, na levo ali na desno se obračati; toliko večja pa sramota za-nj, če pot zapustí, ki mu jo že um veléva. Ni nam mogoče vselej pregledati Stvarnikovih namenov s to ali uno stvarjo; pa če se ne moremo vselej prepričati njenega prida, vendar ne smemo reči, da bi bila brez dobrotljivih nasledkov za občinstvo, ali le v kazni drugim zemeljskim prebivavcem. Sicer sva enacih misel, da ni vse le zavolj človeka stvarjeno, pa tudi mu nobeden ne brani, se tega ali unega poslužiti v svoj prid ali zgubo, kakor mu je drago. — Stvari so zavolj občinstva, da se vse po redu godí, da se najmanjši stvarici ne dela krivica. Saj je tudi červ v zemlji Božja stvar, ki ima pravico od Boga, življenja svojega se veseliti po svoje. (Dalje sledí.)

Narodopisje.

Misli o isterskih Vlahih Čiribircih.

Zavolj sledečih uzrokov se ne morem nikakor pravo prepričati, da bi se bili pred Slovani v Istri naselili Vlahi Čiribirci, — tako imenovani v razloček od drugih isterskih Vlahov Arbanasov in Vlahov Perojcov.

1. Imena vlaških vasi so čisto slovanske: Sušnjevica, v ravnini nad cepiškim jezerom, župni kraj (fara) opominja na nekdanjo mokrico, z vasmí: Litaj, Novavas, Jesenovik in Posèrt, skupaj z 1150 dušami;

župna vas Bèrdo ima 670 prebivavcev; Grobnik in Tupljak (v pismih tudi Tukljak in Tukalščina), obe vasi s kakošnimi 50 ognjišči ali 300 dušami pod župo Kerbunsko; pod župo Pazesko samo vas Gradin z nekimi hišami imenovanimi Krajnciči, kjer se je neki Krajnec povlašil, morda 258 duš; na to je v Čičari v Munski župi jedina vas Žejane, ki ima k večem 500 ljudi. Vse skupaj pravo na debelo šteto bi bilo v Istri blizo 3000 teh Vlahov. — Ako bi bili ti Vlasi pred Slovani tukaj bili, bi bili morali krajem iz svojega, onda s slovanščino gotovo ne pomešanega jezika imena dati, ter take imena bi se bile saj v njih občinah ohranile. Da bi jih bili Slovani kasneje v ta kot stisnili, se ne zлага z značajem slovanskim; zato mislim, da je oni narod stareji, ki je krajem imena daval.

2. Vse slovanske občine okolo te Vlašije imajo izvan Kerbun mnogo starinskih podertin: stara Vranja — kakošna široka in močna terdnjava je morala biti! Boljun*) ima svoje stare turne; Paz svoj poderti veliki grad (kastel), Kozljak — kakošna strašna dolga terdnjava je morala biti visoko na živih stenah, ker se ji še zdaj razni gerbi (Wappen) vsekani poznajo; al onde se samo v Gradini nekaj malo starega zidovja vidi. Njih župne cerkve so pozno zidane bile: na Berdi 1622, v Sušnjevici 1838. Druge cerkvice so morda stareje pa so le male.

3. Grobnik, ime vlaške vasi. Ker so Grobniki redki, mi je to misel zbudilo na oni Grobnik nad Reko in na Tartarsko bitvo na njegovem polji, od ktere liburnski pastirji še koliko toliko povedati vejo. Morebiti sta si ta dva Grobnika v kakošni zgodovinski zvezi?

4. Ako bi bili ti Vlasi vejica Rumunskega debla, vajenega od давности bivati pri jezerih in velikih vodah, bi se dalo misliti, da so se tudi zato raji naselili v nižjih krajih na severni strani Cepiškega jezera pri Boljunskem potoku (Boljunščica), kakor na Učki pri Pilatih, in da so morda zato oni v Čičari svojo suho dolino imenovali, besedo slovansko vzešči Žejane.

5. Čudno je, da so bile na razvodu (Commission) isterskem leta 1325, ki se upira na 300 let stareje pisma, namestovane vse okolo Vlahov stoječe občine slovanske: Vranja, Boljun, Paz, Gologorica, Pičan, Kerbune, Kozljak, — pa nobena vlaška. Ako bi bile te stareje, bi jih bili gotovo zvali, ker se je okolo njih mnogo mej delalo; spominja se onde samo vas Gradin, ter se imenuje uboga vas Gradin, da je moral Pazar (grajšinar iz Paza) za njih, kakor za svoje kmete, razvodnike milosti prositi, da so jim sosedne občine zemlje dobrovoljno odstopile, ker so pred ta dan onde po starih pravicah meje tako poterdili, da so se Boljunci in Pičanci mejili; zdaj je pa gorenja stran Vlašije med njimi.

Ako bi Gradinci, ker ime in staro zidovje na kaj starejšega opominja, bili staroselniki, bi bili imeli kakošne pravice na razvodih pokazati; ako jih je pa Pazar naselil ko prišnike, so tedaj od nekod prišli, ako se od sosednih vlaških vasi niso stiskali, ampak širili.

6. Gerške besede baserike = basilika, prevtu = presbyter, en = os v ensnaskut, unigenitus, ker drugač imajo za jedan ur = un, in njih ši mislim, da je madjarsko iš = et, in morda še druge bi dale človeku soditi, da so ti ljudje nekdanj bliže izhoda bili; te gerške besede bi bili težko v stari dobi od cerkvene latinščine ali italijanščine dobili, ker so bili v starodavnosti onde okolo sveti cerkveni obredi slovanski; zato tudi oni ne znajo moliti po svoje ne po latinski, zato so mi priča živi Vlasi in spis o njih od g. Kovača, sedanjega župana (podestà) Pazinskega v časopisu „l'Istria“. Molitvice, ki so jih lani „Novice“ prinesle, so skovane; zato manjkate v Očenaši dve prvi prošnji, in v Veri peti člen.

*) Pod Boljunom leži lepo rodovitno polje, in ko so nad njim na gričku grad sozidali, so mu rekli Poljungrad, kakor ga razvod isterski enkrat tudi piše; zdaj pa grad povračuje polju ime, ter se imenuje Boljunsko polje. Pis.

Da se ti Vlasi z Rumuni razumejo, je že rečeno bilo in poterjeno z vojaki, s temi bivšimi tudi na davkini iztirjatbi, in z onimi bivšimi na Ogerskem, ter sedaj doma povedajočimi, da so se onde precej dobro razumeli. Da se njih narečja razlikujejo, se ne čudim, ker narodi tikoma bivajoči mnogo vekov pod jednim pismenom svojim jezikom imajo mnoge ljudske med seboj težko razumljive narečja, in iste velike mesta jih imajo po dvoja, na pr.: „Ostdeutsche Post“ in „Hans Jörgel“. — Čače in maja ste sploh ilirske besedi rabljeni po vsi Istri, v Liburni rekó tudi samo ma, na pr.: prislovica „draga moja ma, vsaki svoje zna“; in v besedi majka je že tudi maja. Na vse to je morda posebno v noveji dobi italijanski jezik tega svojega brata, s katerim je v vedni dotiki, kaj na-se potegnil. In s tem se zverši vse moje znanstvo v tej reči.

J. V.

Prislovice v Liburni.

Pusta mu brada, kemu žena vlada! — Težko je živemu gadu na glavu stati (težko je zvitega sovražnika premagati). — Mačak je brajdu prodal, da si je za ribu dal. (Se reče pojedezu). — Kega je Bog naružil, je huji od vraga (naružiti, verunstalten). — Kada vino pride med dva dna (sod), ga pije, ki ga zna (ima). To je druga polovica one: Kada se odtace, ga pije, ki priskače. — Ako je vino po dukat', muži te ga lokat'. — Joh je ovčici po ptujoj ručici. — Ki zna dreti, kože ne kvari. — V ptujoj konobi (keldri) je najbolje vino. — Več je dan v leti nego klobasic. (treba pomalo). — Ča če mi mesec, kad mi sunce sveti! (Pri veliki sreči za malo ne maram). — Suho i sirovo, to je, das bewegliche und unbewegliche Gut (n. p. je zapil, zapravdal itd.) — Dobar ostanak! (Ich wünsche Euch wohl auf zuverbleiben).

Novičar iz avstrijskih krajev.

Iz Celja 3. sveč. Letos imamo pošteno zimo, mraza in snega, kolikor ga ni bilo mnogo let. Ugodna je ta doba posebno lovcom, ki po divji perutnini prežajo. Tudi nek gospod, vnet lovec, je podal se nedavno na lov, ter hodil po obali bližnje Ložnice, da bi zasačil kako divjo raco. Ugledal je tudi kmali čvetero rac, ktere so pohlevno čepele v nekem kotu v vodi. Gospod se ustavi s puško, meri, sproži — pumf! in zadel je vse štiri race, da so se na herbet zavalile. Hitel je strelec do potoka, pobrat svoj plen, kar je zapazil v velik strah, da vstreljene ptice so bile domače race nekega bližnjega kmetiča. Plačati je mogel gospod lastniku pet goldinarjev za usmertnjene živalice, ter jih odnesel domú. Domá je pripovedaval sam nezgodo: smejali so se vsi lovci, ki ni razložil domačih rac od divjih, da je bilo kaj!

J. Š.

Iz Ljubljane. Vesela je prejela te dni kmetijska družba pismo c. k. okrajnega predstojnika Metliškega gosp. Fladunga, v katerem ji sopet naročuje, naj mu pošlje proti plačilu iz nabranih prostovoljnih doneskov kolikor le more sadnih pešk, pa tudi mladega sadnega drevčja, ker njegov namen je, v vseh 23 soseskah Metliškega kantona napraviti drevne sadišča (vertne šole). Pač hvale in posnemanja vredno početje v blagor celi okrajni! Da bode kmetijska družbe verlega gospoda pospešitelja koristne sadjoreje postregla kolikor bo le mogla, je gotovo. — Naj pri ti priliki, ko se spet očitno vidi, kako se lahko spečajo sadne jabelčne in hruševe peške, vnovič opomnimo gosp. učitelje po deželi: naj na vso moč naganjajo šolsko mladino k naberanju pešk sirovih (neposušanih) hrušk in jabelk kakoršnih koli. Ob enem dosežejo trojni namen: 1) mladine pazljivost se djansko oberne s tem do koristne sadjoreje, 2) za domače sadišče se napravi s tem divjakov obilo, ali pa 3) se dobre peške lahko prodajo kmetijski družbi. — Z drugo novo sladkornico (cukrofabriko) v Ljubljani je resnica.